

**ВІДОБРАЖЕННЯ У МЕМУАРАХ ШАРЛЯ ДЮБРОЯ
УКРАЇНСЬКОГО МЕНТАЛІТЕТУ ТА ПРАВОСВІДОМОСТІ ЯК
РУШІЙНОГО ФАКТОРУ У ПРОЦЕСІ СТАНОВЛЕННЯ
ДЕРЖАВНОСТІ УКРАЇНИ (1917–1919)**

У статті аналізуються мемуари французького суспільного діяча та викладача Шарля Дюброя "Два роки в Україні (1917–1919)", зокрема його міркування щодо національного характеру народу України та його впливу на державотворчі процеси 1917–1919 рр. Мемуарний твір Ш. Дюброя — це одночасне поєднання твору художньої літератури та аналітичного дослідження. Автор перебував в Україні з 1917 по 1919 рр. та був безпосереднім свідком військово-політичних подій на території держави. У своїх спогадах він детально описав різноманітні сфери життя української держави та суспільства у вказані роки, зокрема економічну, соціальну, культурну тощо; відмітив найгостріші внутрішні проблеми країни, а також надав власну оцінку Україні як самостійній державній одиниці та безпосередньо українському національному руху. Зокрема, були окреслені питання особливостей українського менталітету, його основних рис та відмінностей і бачення українців безпосередньо автором. Метою дослідження є аналіз свідчень Шарля Дюброя як французького громадянина, його поглядів щодо впливу менталітету українського народу на військово-політичні події Першої світової війни, зокрема на підписання Брест-Литовської угоди. Ш. Дюброй також висвітлив питання двосторонніх україно-французьких взаємовідносин та надав інформацію щодо політики Франції по відношенню до України. Для більш об'єктивного вивчення періоджерела було також досліджено наукові праці українських істориків, культурологів та соціологів.

Ключові слова: французькі мемуари, Шарль Дюброй, український менталітет, військово-політичні події, Перша світова війна.

A.I. Toroptseva

**A REPRESENTATION OF UKRAINIAN MENTALITY AS THE MAIN
FACTOR OF THE STATE FORMATION PROCESS IN CHARLES
DUBREUIL'S MEMOIRS**

The article deals with the memoirs of French figure and lecturer Charles Dubreuil "Deux années en Ukraine (1917–1919)", particularly his reasoning about

* **Торонцева А.І.** — аспірантка Інституту історії України НАН України, відділ спеціальних галузей історичної науки та електронних інформаційних ресурсів (м. Київ, Україна) e-mail: aliona.m.am@gmail.com.

national character of the people of Ukraine and its influence on the processes of the state formation in 1917–1919. Memoirs of Charles Dubreuil is a simultaneous combination of the work of literature and analytical study. The author had been in Ukraine from 1917 till 1919 and was the direct eyewitness of military and political events on the state territory. In his memoirs he in detail described various domains of life of Ukrainian state and society in that years, particularly economical, social, cultural, etc.; he also observed the most burning issues of the country, and also he gave his own appraisal of Ukraine as the independent state and of the Ukrainian national movement. The questions of the particularities of Ukrainian mentality, its main features and distinctions, and also the vision of Ukrainians by the author have been examined. The main purpose of the investigation is an analysis of the information of Charles Dubreuil as the French citizen, his opinions in question of the influence of Ukrainian mentality on military and political events of the Great War, including the Brest-Litovsk treaty. Ch. Dubreuil had also touched upon the issues of the double-sided Ukrainian and French mutual relations and given the information about the politics of France concerning Ukraine. The scientific works of Ukrainian and Russian historians, culture experts and sociologists have been analysed for more objective examination of the source.

Key words: *French memoirs, Charles Dubreuil, Ukrainian mentality, military and political events, the Great War.*

Українська держава пройшла непростий шлях до офіційного встановлення своєї незалежності, і боротьба за самостійність та відокремленість продовжується до сьогодні. Значна кількість науковців, таких, як М. Слюсаревський, М. Шегута, пов'язує специфіку історії української держави із особливістю менталітету народу України, його властивостей та національних прагнень. Узагалі питання менталітету, характеру народу та його впливу на процеси у державі аналізувалося у працях багатьох дослідників, таких як О. Козуб, А. Гуревич, Р. Вебстер, В. Кочетков тощо. Указана проблематика знайшла своє висвітлення також і у джерелах особового походження, зокрема у мемуарах. Саме мемуарні джерела дають змогу глибше та ретельніше дослідити деталі процесів та подій, побачити суб'єктивні погляди авторів на те, що відбувалося, що є одним з формуючих елементів загальної історичної картини.

У статті аналізується мемуарний твір французького діяча та викладача Шарля Дюброя “Два роки в Україні (1917–1919)”, що одночасно поєднує у собі елементи суб'єктивізму та науковості. Мемуари Ш. Дюброя було опубліковано у Парижі в 1919 р. та ще не було перекладено українською або російською мовою, тому під час дослідження використовувалося безпосереднє джерело французькою мовою¹. Французький автор, два роки перебуваючи на українських землях, зблизька познайомився з національним характером народу України, його особливостями та основними рисами, серед яких він виділяє патріотизм та відданість національній ідеї. Саме ці фактори, на його думку, впливали на події української

¹ Усі цитати мемуарів Ш. Дюброя наведені у перекладі автора статті з французької мови.

революції та Першої світової війни; саме прагненням незалежності та визнання української держави автор пояснював ставлення українців до більшовиків та їх відносини із Австрією та Німеччиною. Тому метою дослідження є аналіз мемуарного твору Ш. Дюброя та безпосередньо розмірковувань автора щодо зв'язку українського менталітету, його національних почуттів із загальними державотворчими процесами в Україні, подіями Першої світової війни та участі у них української сторони.

Шарль Дюброй у своїх спогадах ретельну увагу приділяв складному процесу українського державотворення та умовам і обставинам, що його супроводжували. Одним із головних чинників, що, на думку автора, сприяли формуванню української держави, є менталітет народу України.

Коротко зупинимось на самому понятті “менталітет”. Менталітет походить від французького слова “*mentalité*”, що у перекладі означає “мислення”, “напрямок думок”, “спрямованість розуму”, “образ мислення”. До цього поняття можна віднести світогляд, розуміння оточуючого світу; якщо говорити про менталітет нації, треба наголосити на сукупності національних рис та національній свідомості, національному характері. О. Козуб вважає, що ключовими позиціями визначення менталітету є картина світу, набір духовних цінностей, не завжди усвідомлена система життєвих координат та підсвідомих стереотипів². До того ж, окремі дослідники розглядали термін “менталітет” з точки зору різних аспектів його існування: А. Гуревич пропонував трактування цього поняття як рівень індивідуальної та суспільної свідомості; Р. Вебстер характеризував сутність “менталітету” як “характер інтелекту”; Є. Донченко розглядав поняття як соціальний характер тощо³.

За В. Кочетковим, структура менталітету складається з чотирьох груп: до першої групи належать система архетипів та домінуючі потреби; до другої групи відносяться знання, звичаї, вірування, стилі мислення; до третьої — оцінки, норми, уявлення; до четвертої — форми та способи поведінки⁴. Таким чином, бачимо, що поняття менталітету вмщує в себе широкий спектр категорій, що формують світогляд, систему цінностей, поведінки та особливостей мислення.

Стосовно українського менталітету, Ш. Дюброй неодноразово вказував на щирість українців, їх легкий національний характер, на їх позитивність та ліберальність, підкреслював їх тяжіння до демократичного режиму, що також характеризувало їх схильність до революційних виступів.

М. Слюсаревський, окреслюючи особливості національного характеру українців, вказує на хоробрість у справі захисту Батьківщини, рішучість, гіпертрофоване волелюбство, що межує з анархічністю⁵, що підтверджуються основ-

² Козуб О.О. Особливості українського національного менталітету // Соціальні технології. — 2012. — № 54. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Staptp/2012_54/files/ST5412_05.pdf.

³ Культурологія: навч. посіб. / В.М. Шейко, Ю.П. Богуцький, Е.В. Германова де Діас. — К.: Знання, 2012. — 494 с.

⁴ Кочетков В.В. Психология межкультурных различий: учеб. пособие для вузов. — М., 2002. — С. 213.

⁵ Слюсаревський М.М. Ілюзії і колізії. — К.: Гнозис, 1998. — С. 209.

ними віхами історії боротьби українського народу за незалежність. М. Шегута серед національних рис, притаманних українцям, згадує селянськість, м'який гумор, почуття спорідненості з рідною землею, почуття національної єдності тощо⁶. Зауважимо, що Ш. Дюбррой упродовж своєї розповіді неодноразово наголошував на вказаних особливостях українського народу. Він, по-перше, вказував на українській селянськості, зазначаючи, що українці здебільшого займаються сільським господарством, і 85 % населення проживає та працює у селах. По-друге, автор говорив про те, що українські селяни люблять свої знов завойовані свободи, культ мови своїх батьків та вони віддані своїй батьківщині, з чого складаються національні почуття українців⁷. У зв'язку з цим він також порівнював значення для народу тих національних почуттів, вказуючи на те, що російський народ таких почуттів не має, і через це не може опиратися руйнівному впливу його ворогів⁸.

У свою чергу, український народ протягом усієї своєї історії завжди повставав проти своїх гнобителів та прагнув свободи та незалежності⁹.

До цієї думки додамо висновок О. Щедрина, за яким характерними рисами державної та національної свідомості російського народу є духовна слабкість, відсутність національної єдності, національної гордості та потягу до відстоювання власних прав¹⁰. Є. Копельців-Левицька, у свою чергу, стверджує, що українцям притаманні індивідуалізм, поєднаний з ідеєю рівності, поваги до окремого індивіда та його свободи, гостре неприйняття деспотизму й абсолютної монархічної влади¹¹. Указані ствердження ще раз підтверджують те, наскільки глибоко та точно французький діяч вивчив духовну сутність українського народу, його характер, прагнення та бажання. До того ж, говорячи про політичні настрої українців та їх бачення майбутнього своєї держави, Ш. Дюбррой наголошував на їх масовому характері, що охоплював усі верстви населення. Спростовуючи думку про те, що становлення незалежної України прагнули лише окремі українські партії, він довів той факт, що нова вільна держава була метою усіх, без виключення, класів суспільства. Він зазначив, що не тільки інтелігенція, а й клас землеробців, селянські маси голосами своїх представників, увесь український народ загалом бажає незалежності України¹².

Автор також акцентував увагу на численних проявах патріотизму українців, їх неприхованій любові до своєї рідної землі та збереженні національних почуттів. По-перше, він захоплювався тим, як українці вшановують свою

⁶ Шегута М.А. Український менталітет: історія і сучасність // Збірник наукових праць з гуманітарних наук ЗДІА. — Запоріжжя, 2000. — С. 45.

⁷ Dubreuil Ch. Deux années en Ukraine (1917–1919). — Paris, 1919. — P. 118.

⁸ Ibid. — P. 116.

⁹ Ibid. — P. 116.

¹⁰ Щедрин О.Г. Этнические особенности русского правосознания: Дис. ... канд. юрид. наук. — Ростов-на-Дону, 2004. — С. 8.

¹¹ Копельців-Левицька Є. Спільні та відмінні риси правової ментальності українського та російського народів (філософсько-правовий аспект) // Митна справа. — 2015. — № 1 (2.2). — С. 241.

¹² Dubreuil Ch. Deux années... — P. 116.

державну символіку та кольори, що для нього є значним проявом відданості українців державній ідеї: “З 12 березня 1917 р. не відбувалося жодної маніфестації, політичної, військової або релігійної, ні одного зібрання, де виголошувалися промови, без яких вулиці, будинки, будівлі, трибуни, громадяни не були б прикрашені без жодних дозволів в українські кольори — золотий та блакитний¹³”. (Depuis le 12 mars 1917, il n’y a pas eu une seule manifestation, politique, militaire ou religieuse, il ne s’est pas fait une seule réunion, prononcé un seul discours, sans que les rues, les maisons, les édifices, les tribunes, les individus, se soient décorés, sans nul invite et sans aucun ordre, aux couleurs ukrainiennes or et bleu).

Ш. Дюброй відмітив старанність та відданість, з якою українське населення почало навчатися у школах, відкритих Генеральним Секретаріатом, а згодом — і Директорією. Незважаючи на усталену національну прихильність українського народу до сільськогосподарської діяльності, він із завзятістю вивчав рідну мову, літературу, історію своєї країни тощо: “Цей народ, що здавався байдужим до всього, що було навчанням, та який всіма думками, здавалося, був сконцентрований на майбутньому врожаї злаків та буряків, несподівано одразу ж став на шлях бібліотек та книгарень, щоб там сперечатися за таку малу кількість творів українською мовою¹⁴”. (Ce peuple, qui semblait indifférent pour tout ce qui était instruction et dont toutes les pensées semblaient se concentrer sur sa récolte prochaine de céréales ou de betteraves, a tout à coup pris le chemin des bibliothèques et des librairies pour s’y disputer les trop peu nombreux ouvrages en langue ukrainienne).

Ш. Дюброй відмітив також те, що український патріотизм брали до уваги й російські більшовики, які, ставлячи на меті здобути підтримку з боку населення України, формулювали свої виступи та прокламації на його територіях саме українською мовою та обіцяли забезпечити права та свободи українців. На доведення своєї думки автор опублікував уривки виступу Муравйова під час його вступу до Києва: “Пролетарії Києва: я вітаю Республіку українських робітників, працівників та селян. Наші вороги звинувачують нас у тому, що ми не визнаємо принципу автономії. Я не бажаю виправдовуватися. Український працьовитий народ добре знає, що це — в’яла брехня та наклеп. Мої війська мають на меті ніщо інше, як допомогти Вам повалити буржуазний уряд, щоб замінити його на уряд Українських Рад¹⁵”. (Prolétaires de Kiev! Je salue la République des Travailleurs, ouvriers et paysans ukrainiens. Nos adversaires nous accusent de ne pas admettre le principe de l’autonomie. Je ne chercherai pas à nous disculper. Le peuple travailleur ukrainien sait bien que c’est là un lâche mensonge et une calomnie. Mes armées n’ont qu’un but, vous aider à renverser le gouvernement bourgeois pour le remplacer par le gouvernement des Soviets ukrainiens). Відмітимо численні політичні прийоми, які застосовував Муравйов: він звертався до українців як до окремого народу, підкреслюючи його наполегливість та працю-

¹³ Ibid. — P. 117.

¹⁴ Ibid. — P. 117.

¹⁵ Ibid. — P. 119.

витість, а також акцентував увагу на тому, що у його планах була легітимізація українського уряду та держави у цілому.

Неодноразово демонструючи своє негативне ставлення до більшовиків та їх ідей, Ш. Дюброей із завзятістю намагався довести аналогічне ставлення до них і українського населення, що також, за його словами, було зумовлене прагненням України до самостійності. У підрозділі “Україна — не більшовицька” (“L’Ukraine n’est pas bolcheviste”) автор навів низку стверджень, за якими українці не підтримували більшовицьку партію та не схвалювали їх політику.

Першим твердженням було те, що більшовики здебільшого вербували до своїх рядів представників робітничого класу, а українці, у свою чергу, були, за даними автора, на 85% класом селянським. Міське населення, за Ш. Дюброем, складало дуже невелику частину, і серед нього здебільшого були присутні іноземні елементи, зокрема росіяни. Ці доводи мають право на існування. М. Шаповал у своїй роботі “Большевизм і Україна” наводить низку статистик та свідчень, які фактично підтверджують дані французького автора: за словами автора “...на Україні село українське, а місто русько-жидівське (на західних землях польсько-жидівське, румунське, мад’яро-жидівське...¹⁶); “селяни та робітники складають 99% усього українського населення; міські українці, яких — меншість, займають нижні щаблі суспільства (прислуга, робітництво, ремісники, дрібні урядовці, дрібні торговці, дрібні “промисловці” — фурмани, огородники і т. д.), а чужонаціональна більшість керує містами, політикою тощо”. Також для остаточного підтвердження наведемо цитату з його роботи: “Любов до України мусить стати любов’ю до її реального змісту — селянства й робітництва, бо тільки це селянство й робітництво є реальною — убогою й поневоленою — Україною, яка мусить стати культурною й вільною. Без визволення робітництва й селянства нема визволення України”¹⁷.

Зауважимо, що за переписом населення 1897 р., сільське населення складало 94,5% серед україномовного населення (16 069 109), міське населення — 5,5% (936 537)¹⁸. Ця статистика підтверджує думку Ш. Дюброеа про некоректність російських переписів, за якими головним принципом розподілення населення за національним складом був мовний принцип, що негативно вплинуло на достовірність даних.

Другим твердженням (і у якійсь мірі — виправданням українців) французького діяча було те, що до загонів більшовиків вступали демобілізовані солдати, які, повернувшись з фронту, втратили роботу та гроші, а більшовики, у свою чергу, пропонували їм хоч якийсь заробіток¹⁹. До того ж, більшовики проводили потужну агітацію, обіцяючи селянам землю, а також переконуючи українське

¹⁶ Шаповал М. Большевизм і Україна. — Прага: Вільна спілка, 1926. — С. 57.

¹⁷ Там само. — С. 47, 59.

¹⁸ Населенные места Российской империи в 500 и более жителей с указанием всего наличного в них населения и числа жителей преобладающих вероисповеданий, по данным первой всеобщей переписи населения 1897 г. / предисл.: Н. Тройницкий. — Санкт-Петербург: типография “Общественная польза”, 1905. — X, 270, 120 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.prlib.ru/Lib/pages/item.aspx?itemid=4952>.

¹⁹ Charles Dubreuil. Op. cit. — P. 121.

населення у зловмисних намірах французького та грецького десантів, яких вони звинувачували у грабiжництвах та вбивствах. Бiльшовики також зазiхали на авторитет в Україні спочатку П. Скоропадського, а згодом — Директорiї, зокрема С. Петлюри. I, в кiнцi кiнцiв, максималiсти знов зверталися до почуття патрiотизму в народi України, виголошуючи, що тiльки боротьба у бiльшовицьких рядах сприятиме тріумфу української справи. У той же час, автор зазначив, що українцi дуже скоро опам'яталися та зрозуміли справжнi соціально-політичнi наміри бiльшовицької партії i почали покидати її ряди: “Українцi ж, однак, швидко оговталися, коли вони зблизька побачили тих, кого прийняли за друзів”. (Ces Ukrainiens, néanmoins se sont vite ressaisis, quand ils ont vu de près ceux qu'ils avaient pris pour des amis). А вже у березні 1918 р., як стверджує Ш. Дюброй, в Україні серед бiльшовиків були лише іноземні робітники. “На сьогоднішній момент бiльшовицька ідея не мала нікого, окрім ворогів в Україні...”²⁰. (A l'heure actuelle, l'idée bolcheviste n'a que des ennemis en Ukraine...).

Будучи громадянином Франції, Ш. Дюброй висловлював доволі категоричну позицію щодо проблеми співвідношення України та Німеччини. У підрозділі “Україна не є інструментом Німеччини” (“L'Ukraine n'est pas l'instrument de l'Allemagne”) він із ентузіазмом заперечував будь-який зв'язок українського національного руху із політикою Австрії та Німеччини та спростовував ствердження щодо співпраці українців та німців: “Найбільш вражаючим для нас, французів, аргументом, який вороги України використовують та яким зловживають, є бажання показати у сепаратистському українському русі австро-німецьку інтригу та помітку “made in Germany” — “зроблено у Німеччині”²¹”. (L'argument le plus impressionnant pour nous Français, et dont les adversaires de l'Ukraine et des Ukrainiens usent et abusent, c'est de montrer dans le mouvement séparatiste ukrainien une intrigue austro-allemande et un article “made in Germany”).

Для доведення своєї точки зору французький автор навів ворожі по відношенню до України аргументи щодо їх стосунків із німцями, проаналізував кожен з них та надав контраргументи. По-перше, він розглянув факт існування Союзу визволення України (СВУ), який він у мемуарній роботі називав Лігою за визволення України. Незважаючи на той факт, що головною метою СВУ була боротьба за самостійність України, яку він намагався здобути, використовуючи війну між австро-німцями та росіянами, Ш. Дюброй не бачив приводу обвинувачувати у діяльності СВУ безпосередньо Українську Республіку. СВУ, на його думку, було створено Австрією та Німеччиною, як і Вищу національну Раду Польщі, з єдиною метою — створення труднощів для Росії як члену Антанти²².

Другим аргументом противників України, за розповіддю Ш. Дюброя, було заснування Українського бюро у Лозанні (у тексті — Українське інформаційне бюро). Щоб спростувати причетність українського уряду до діяльності бюро,

²⁰ Ibid. — P. 121, 123.

²¹ Ibid. — P. 123.

²² Ibid. — P. 124.

французький автор навів заяви М. Грушевського та В. Винниченко. Перший наголошував у “Журналі Росії” від 1 листопада 1917 р. про небажання мати будь-які зв’язки із СВУ: “Всупереч їх неодноразовим спробам щодо вступу у відносини із урядом Києва, посилаючись на звання президента Ліги і накази, якими він тримає українських в’язнів війни, Скоропис-Йолтуховському завжди ввічливо відмовляли²³”. (Malgré ses tentatives réitérées pour entrer en relations avec le gouvernement de Kiev en arguant de son titre de président de la Ligue et de mandats qu’il tient des prisonniers de guerre ukrainiens, Skoropis-Ioltoukhovski a toujours été éconduit).

В. Винниченко, на формальності та лаконічності якого акцентував увагу Ш. Дюброя, у свою чергу, висловлював своє безкомпромісне ставлення до організації та категорично заперечував їх приналежність до української держави та суспільства: “Увесь світ знає, що Ліга визволення України — це інструмент німецької пропаганди. Але тут, в Україні, ніхто ніколи не надавав найменшого значення цій австро-німецькій організації. Ніхто не може зробити нас відповідальними за те, що публікує у Стокгольмі, Берні та у Лозанні Степанковський. Германофільство — не є корінням для нас. У Києві значно менше прихильників Німеччини, ніж у Петрограді²⁴”. (Tout le monde sait, écrit-il, que la Ligue pour la libération de l’Ukraine est un instrument de propagande allemande. Mais ici, en Ukraine, personne n’a jamais attaché la moindre importance à cette organisation austro-allemande. On ne peut nous rendre responsables de ce que publie à Stockholm, à Berne et à Lausanne, Stepankovski. La germanophilie n’a pas de racines chez nous. Il y a à Kiev beaucoup moins de partisans de l’Allemagne qu’à Petrograd).

Третім аргументом ворогів України на доведення їх співпраці із Німеччиною, за словами Ш. Дюброя, було підписання угоди у Брест-Литовську. Погляди щодо цієї угоди та її оцінка є, на сьогоднішній день, неоднозначними. Окремі дослідники (Г. Заставенко²⁵, Ю. Карпенко²⁶, Є. Склярєнко²⁷) вважають цей пакт очевидною зрадою та не вбачають жодного позитивного його впливу на державотворчі процеси в Україні. Інші науковці (П. Христюк²⁸, Ю. Фельштинський²⁹) навпаки підкреслюють значимість підписання угоди та стверджують, що вона стала свідченням того, що Україна була незалежним елементом у політиці. До того ж, умови Брест-Литовської угоди мали завадити більшовицькому наступу на українські території.

²³ Ibid. — P. 125.

²⁴ Ibid. — P. 125.

²⁵ *Заставенко Г.Ф.* Крах німецької інтервенції на Україні в 1918 році. — К., 1959. — С. 32.

²⁶ *Карпенко Ю.О.* Імперіалістична інтервенція на Україні. 1918–1920. — Львів, 1964. — С. 19.

²⁷ *Склярєнко Є.М.* Боротьба трудящих України проти німецько-австрійських окупантів і гетьманщини в 1918 р. — К., 1960. — С. 85.

²⁸ *Христюк П.* Замітки і матеріали до історії української революції 1917–1920 рр. В 4-х т., Т. II. — Відень: Укр.-соціол. інс-т, 1921–1922. — С. 171.

²⁹ *Фельштинський Ю.* Крушение мировой революции. Брестский мир: Октябрь 1917 — ноябрь 1918. — М.: ТЕРРА, 1992. — С. 317.

Ш. Дюброей також висловлював свою позицію з приводу Брест-Литовської угоди. Він писав, що спочатку сприйняв цей факт вельми негативно, не розуміючи, як українська держава могла зрадити Антанту та перейти на бік їх заклятих ворогів — австро-німців: “Як усі французи, я був обурений, дізнавшись про підписання цього договору, тому що я вважав, що завдяки цьому мільйони німців стануть вільними та будуть кинуті у навалу на Париж. Як і весь світ, я кричав про зраду³⁰”. (Comme tout Français, je fus indigné en apprenant la signature de ce traité, car je pensais que de ce fait, des millions d’Allemands devenaient libres et allaient être jetés dans la guêe sur Paris). Однак, він, як значиться далі, після довгих розмірковувань змінив свою думку і говорив, що усіляко виправдовує українців, та стверджував, що вони ні в чому не винні. Для французького автора чи не найголовнішим негативним наслідком угоди було збільшення чисельності німців на французькому фронті, що могло не найкращим для Франції чином відбитися на ході військових подій та безпосередньо на результатах війни. Тим не менш, автор, проаналізувавши все, що відбувалося на той момент, з упевненістю заявляв, що побоювання французької держави не справдилися та військова ситуація для Антанти не змінилася у поганий бік. До того ж, Ш. Дюброей з упевненістю стверджував, що Брест-Литовський договір є “справою кількох політиків”, а український уряд загалом зовсім його не підтримував та відчував сором за цей факт³¹.

Дивує як завзято французький громадянин відстоював честь України та намагався виправдати дії політиків. Він говорив, що українська держава дуже постраждала від підписання цього пакту, і водночас поставив риторичні питання до читачів: чи одна Україна винна у тому, що відбулося? чи можна просити для неї пом’якшуючих обставин?³²

Автор також розмірковував про подальшу долю української держави, перспективи її існування та, що важливо, про унікальність української нації та невід’ємне її право на національну ідентифікацію. Виражаючи позицію Франції з цих питань, Ш. Дюброей виокремив два головні шляхи державницького розвитку України: незалежне існування держави та створення федерації з державами Півдня або приналежність України до федерації народів Русі. Головним же бажанням самої країни, як стверджував автор, є воля та незалежність. І тільки Франція, з усіх інших європейських держав, може сприяти здійсненню української мети. Автор неодноразово наголошував на тому, що саме його країна — “покровителька слабких та пригнічених держав”, а українці — “брати французів за їх концепцією революції”³³.

Роздуми Ш. Дюброея є яскравими доказами пропагандистської французької політики в Україні того часу. Ж. Пелісьє, офіційний посланець з Франції в Україні, місією якого було, як стверджував Ш. Дюброей, спостереження за подіями в українській державі, рекомендував французькому керівництву підтри-

³⁰ *Dubreuil Ch.* *Op. cit.* — P. 126.

³¹ *Ibid.* — P. 129.

³² *Ibid.* — P. 132.

³³ *Ibid.* — P. 133.

мати український національний рух в інтересах Антанти³⁴; сам Київ Ж. Пелісьє планував перетворити на центр національних рухів, для чого він ініціював створення Центрального комітету народностей Західної Європи; до того ж, він активно організовував французьку та проантантівську пропаганду тощо³⁵.

Таким чином, саме патріотизм українського народу та його безмежна любов до своєї Батьківщини стали, на думку Ш. Дюброя, основоположними чинниками у військово-політичних процесах в Україні у 1917–1919 рр. Саме ці риси автор від самого початку вважав особливостями української нації, що на ментальному рівні відрізняють її від російського народу. Французький діяч стверджував, що саме завдяки прагненню до визнання та свободи і збереженню національних почуттів народ України так завзято йшов до своєї незалежності.

Будучи громадянином Франції, Ш. Дюброй різко негативно ставився до Німеччини та її військової політики, що було обумовлено подіями Першої світової війни. Україна для Франції становила значну політичну та економічну цінність, що обумовлювало яскраву французьку пропагандистську діяльність в Україні протягом війни. Тому його реакція, як і реакція його рідної держави, щодо підписання угоди у Брест-Литовську була відповідна. Тим не менш, автор, упродовж своєї розповіді демонструючи неприховану лояльність до українців, виправдовував вчинок української держави бажанням її народу зберегти свою самостійність від більшовиків та зміцнити свій незалежний статус.

REFERENCES

1. Felshtynskiy, Iu. (1992). *Krushenye myrovoi revoliutsyy. Brestskiy myr: Oktiabr 1917 — noiabr 1918*. Moscow: Terra. [in Russian].
2. Karpenko, Iu. O. (1964). *Imperialistychna interventsii na Ukraini. 1918–1920*. Lviv: Vyd-vo LDU. [in Ukrainian].
3. Khrystiuk, P. (1921–1922). *Zamitky i materialy do istorii ukrainskoi revoliutsii 1917–1920 rr.* (Vol.II). Viden: Ukr.-sotsiol. inst-t. [in Ukrainian].
4. Kochetkov, V.V. (2002). *Psykhohohyia mezhkulturnikh razlychyi*. Moscow. [in Russian].
5. Kopeltsiv-Levytska, Ie. (2015). Spilni ta vidminni rysy pravovoi mentalnosti ukrainskoho ta rosiiskoho narodiv (filosofsko-pravovyi aspekt). *Mytna sprava*, 1, 238–244. [in Ukrainian].
6. Kozub, O.O. (2012) *Osoblyvosti ukrainskoho natsionalnoho mentalitetu*. Retrieved from http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Staupt/2012_54/files/ST5412_05.pdf. [in Ukrainian].
7. Troynickiy, N.A. (Ed.). (1905). *Naselennye mesta Rossyiskoi ympery v 500 y bolee zhytelei s ukazanyem vseho nalychnoho v nykh naseleniya y chysla zhytelei preobladaushchyykh veroyspovedanyi, po dannim pervoi vseobshchei perepysy naseleniya 1897h.* (Vol. X). Sankt-Peterburh: typohrafiya Obshchestvennaia polza". [in Russian].

³⁴ Recherches sur la France et le problème des nationalités pendant la Première Guerre mondiale / George-Henri Soutou. — Paris: PUPS, 1995. — P. 27.

³⁵ Ibid. — P. 29–30.

8. Shapoval, M. (1926). *Bolshevyzm i Ukraina*. Praha: Vilna spilka. [in Ukrainian].
9. Shchedryn, O.H. (2004). *Etnycheskye osobennosti russkoho pravosoznanyia*: Rostov-na-Donu: Rostovskiy hosudarstvennyi unyversytet putei soobshchenyia. [in Russian].
10. Shehuta, M.A. (2000). *Ukrainskyi mentalitet: istoriia i suchasnist*. Zbirnyk naukovykh prats' z humanitarnykh nauk ZDIA. Zaporizhzhia. [in Ukrainian].
11. Sheiko, V.M., Bohutskiy, Iu. P., Hermanova, E.V. de Dias (2012). *Kulturolohiia*. Kiev: Znannia. [in Ukrainian].
12. Skliarenko Ie.M. (1960). *Borotba trudiashchykh Ukrainy proty nimetsko-avstriiskyykh okupantiv i hetmanshchyny v 1918 r.* Kiev: Vyd-vo Akademii Nauk Ursr. [in Ukrainian].
13. Sliusarevskiy, M.M. (1998). *Iliuzii i kolizii*. Kiev: Hnozys. [in Ukrainian].
14. Zastavenko (1959). *Krakh nimetskoj interventsii na Ukraini v 1918 rotsi*. Kiev: Derzhpolityvdav URSR. [in Ukrainian].
15. Dubreuil, Ch. *Deux anneés en Ukraine (1917–1919)*. (1919). Paris. [in French].
16. Soutou, G.-H. (1995). *Recherches sur la France et le problème des nationalités pendant la Première Guerre mondiale*. Paris: PUPS. [in French].

Дата надходження до редакції: 14.07.2016.